

TIP TARİHİ MÜZELERİ

Füruzan Kacar DÖĞER¹, Mükkerem KURUM²

ÖZET

Tıp tarihi müzeleri, öncelikle tıp ile uğraşanlar başta olmak üzere halkın tümüne yönelik eğitici niteliğe sahiptir. Yabancı ülkelerde genellikle tıp fakültelerinin kurduğu tıp tarihi ve sağlık müzelerinin sayısı fazla iken Türkiye'de oldukça azdır. Bunlar Gevher Nesibe Şifahiyesi ve Tıp Tarihi Müzesi (1982, Kayseri), Cerrahpaşa Tıp ve Eczacılık Tarihi Müzesi (1985, İstanbul), Gülhane Askeri Tıp Akademisi Tıp Tarihi Müzesi (1988, İstanbul), II. Bayezid Külliyesi ve Sağlık Müzesi (2000, Edirne), Bursa Sağlık Müzesi (2006, Bursa) dir.

Üniversiteler, toplumun kültürel yaşamını değiştirecek etkinliklerde bulunmalıdırlar. Ülkemizde tıp tarihi ile sağlık müzelerinin çoğalması, tüm toplumun bu alanda bilinçlenme/önem verme/korumacılık değerlerini arttıracaktır. Bu nedenle üniversite müzeciliği önemlidir ve desteklenmelidir.

Anahtar sözcükler: Müze, tıp tarihi, sağlık

Museums of Medical History

SUMMARY

Museums of history of medicine have educational qualifications especially for people dealing with medicine. These museums mostly established by faculties of medicine are more frequent in foreign countries, but few in number in Turkey. These are Gevher Nesibe Healing Home and Medical History Museum (Kayseri, 1982), Cerrahpaşa Medicine and Pharmacy History Museum (İstanbul, 1985), Gülhane Military Academy, Medicine History Museum (1988), Bayezid the second Complex and Health Museum (Edirne, 2000), Bursa Health Museum (Bursa, 2006). Universities are obligated to make activities to change the cultural life of the society. Increasing in number of these museums will increase the value of awareness/promotion/protection of the society. So university museology is very important and must be supported.

Key words: Museum, medicine history, health

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) tarafından yapılan tanıma göre müze, “kültürel değer taşıyan unsurları korumak, incelemek, değerlendirmek, özellikle halkın beğenisinin yükselmesi ve eğitimi için sergilemek amacıyla kamu yararı gözetilen sürekli kurumlardır”¹. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde müze, “sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelere saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapı” şeklinde tanımlanmıştır^{2,3}.

Türkiye'de, 1846 yılında Ahmet Fethi Paşa tarafından başlatılan müze kurma çalışmalarının ardından ilk müze İstanbul'da Aya İrini Kilisesi'nde kuruldu. Osman Hamdi Bey zamanında ise bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesi oluşturuldu^{2,7}.

Ülkemizde müzecilik uzunca bir süre yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığının faaliyet alanı iken son yıllarda üniversiteler, özel şahıslar, tüzel kişilikler taşınabilir kültür varlıklarımızı araştırmak, toplamak, korumak ve tanıtmak amaçlı çalışmalara başlamış olup söz konusu Bakanlığın prosedürleri doğrultusunda materyallerini sergilemektedirler^{1,8}.

Batıda örneklerini izlediğimiz üniversite müzeleri ülkemizde de açılmaktadır: Ankara Üniversitesi Oyuncak Müzesi, Gazi Üniversitesi Müzesi, Mesleki Eğitim Fakültesi Müzesi, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Müzesi ile ODTÜ

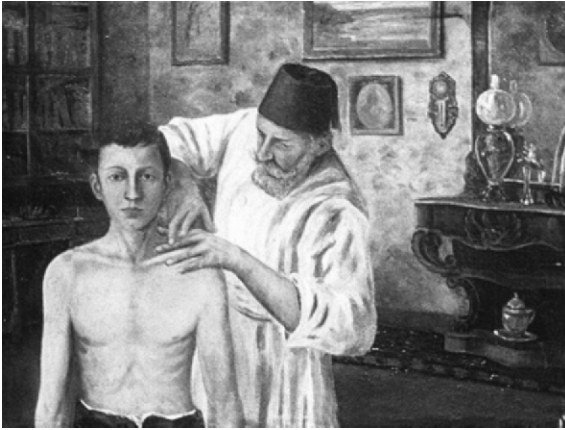
Arkeoloji Müzesi, Hacettepe Üniversitesi Mehmet Akif Ersoy (Müze) Evi, Hacettepe Sanat Müzesi, Anadolu Üniversitesi Sanat Müzesi, Trakya Üniversitesi II. Beyazıt Sağlık Müzesi, İstanbul Üniversitesine bağlı İstanbul Tıp Tarihi ve Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Gevher Nesibe Darüüşşifası Tıp Tarihi Müzesi (Kayseri), Bursa Sağlık Müzesi'ni örnek olarak vermek mümkündür^{1,8,9}.

Türkiye'de tıp müzesi çalışmalarını ilk defa 1915 yılında Darülfünun Tıp Fakültesinde İç Hastalıkları (Seririyat-ı Dâhiliye) muallimliği, bunun dışında iki sene Darülfünun Tıp Fakültesinde müdürlük yapan Dr. Abdülhak Adnan Adıvar başlatmıştır. Dr. Adnan Bey, Tıp Müzesi'ni kurmak için hem ressam hem de hekim olan Sıhhiye Müfettişi Dr. Hikmet Hamdi'yi görevlendirmiş, 1915 yılında Almanya'ya gönderilen Dr. Hikmet Hamdi, orada tıp müzelerini gezerek incelemeler yapmış ve dönüşünde çalışmalarını uygulamaya geçirmiştir. 1917 yılında Sağlık Müzesi kadrosu oluşturularak, Cağaloğlu'ndaki Sıhhiye Umum Müdürlüğü binasının bir odasında hizmet vermeye başlanmıştır. Hızla ilerleyen çalışmalarda Dr. Hikmet Hamdi'nin yağlı boya tabloları (Resim 1), bilgi verici levhalar ve alçı modelleri çoğalınca bu birikim, o günlerde Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin içinde olduğu Divanyolu'ndaki binanın Sağlık Müzesi için ayrılan bölümüne

¹Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Patoloji AD, AYDIN, TÜRKİYE

²Adnan Menderes Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, AYDIN, TÜRKİYE

taşınmıştır. Sağlık Müzesi böylece 1960'lı yıllara kadar faaliyet göstereceği mekâna aktarılmıştır. Dr. Hikmet Hamdi Bey, kendisinin de bizzat yaptığı yağlı boya tablolara, Almanya'dan getirilen hastalıklar ve onlardan korunma yollarını anlatan levhaların içeriklerini çevirerek işlemiş, böylece Türk halkının anlayabileceği eserler ortaya çıkarmıştır. Mulâjlar, levhalar, yağlı boya tablolar yeterli sayıya ulaştığında halka açılma hazırlıkları tamamlanmış olup 23 Temmuz 1918'de açılışı, Sıhhiye-i Umumiye Müdürü Esad Paşa tarafından yapılmıştır. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgalinde birçok resmi dairenin boşaltılması nedeniyle tablolar ve modeller toplanıp Sağlık Müdürlüğü depolarına kaldırılmıştır. Başvuruların sonucunda eserler bir süre sonra eski yerine dönmüş ise de çoğu hasara uğramıştır. 1928'deki Harf Devrimi'nde eski harflerin kaldırılması ve yeni harflerin kabulüyle tablolar ve mulâjlar tekrar depoya kaldırılmış, yeni harflerle halkı eğitecek levhalar meydana getirilmiştir¹⁰. 1960'lara kadar işlevini kaybetse de yaşayan Sağlık Müzesi bu yıllarda kapatılarak bünyesindeki eserler Sağlık Müdürlüğü depolarında korunmuştur. 1995 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Bölümünden Doç. Dr. Ayten Altıntaş ve İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümünden Doç. Dr. Nuran Yıldırım dönemin İl Sağlık Müdürü Hürriyet Yılmaz'ın davetiyle tabloları araştırmaya başlamış, bulunan 50 kadar tablonun 23'ü hocaların gözetiminde çeşitli ilaç firmaları desteğiyle onarılmış ve 14 Mart 1995 yılında Sağlık Müdürlüğü binasında 15 gün süre ile sergilenmiştir. Tablolar halen İl Sağlık Müdürlüğünde muhafaza edilmektedir^{10,11}.

Resim 1. Dr. Hikmet Hamdi'nin resimlerinden birisi.

Çağdaş anlamda tıp tarihi müzelerinin kuruluşu Türkiye'de yenidir. İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin en eski binası Tıp Müzesi işlevinde düzenlenerek 20 Mayıs 1985'te Tıp ve Eczacılık Tarihi Müzesi" adı ile açılmıştır. Müzede sergilenen tarihî malzeme, çeşitliliğinden dolayı kendi alanında Türkiye'deki en zengin koleksiyon olarak nitelendirilmektedir; el yazması tıp kitapları, minyatürler, tablolar, cerrahi aletler, ilaç şişeleri gibi

eserlerin çoğu Osmanlı'nın son, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerine aittir¹¹.

Tıp tarihi müzelerinden bir diğeri, Kayseri'deki Erciyes Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü tarafından 14 Mart 1982'de açılan Gevher Nesibe Şifâhiyesi ve Tıp Tarihi Müzesidir (Resim 2). Gevher Nesibe Şifâhiyesi (Miladi 1205 tarihli), Türklerin yaptırdığı 11. büyük hastanedir; aynı zamanda içerisinde tıp eğitimi yapılmıştır. Kılıçaslan'ın oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun tarafından inşa ettirilmiştir. Araştırmacılar Gevher Nesibe Şifahanesini yapısı ve tıp eğitimi açısından Anadolu'daki ilk tıp merkezi şeklinde nitelendirmektedir. Gevher Nesibe Medresesi'nde hekim, cerrah, kehhâl (göz uzmanı), akıl hastanesi ve ruh hastalıkları koğuşları ve yardımcı asistanları yer almaktadır. Bunların yanı sıra medresede eczane kısmı da mevcuttur. Ünlü Türk hekimlerinden Ebubekir, Gazanferi, Ali Şinasi, Ebu Salim İbni Kübra, Yakubi, Sucauddin Ali Bin Ebu Tahir, Seyit Samet Gevher Nesibe Medresesi'nde yetişmişlerdir^{8,12}. Müzede Tıbbı-ı Nebevi, Gevher Nesibe Eyvanı, Atatürk ve Askeri Hekimleri, Gevher Nesibe Sultan Mescidi ve Sandukası, Kışlık Dersane, İbn-i Sina Eyvanı Yazlık Dersane, Kütüphane, Selçuklu Kıyafetleri, Eski Türk Hekimleri, Sertababet, Eczane, Adli Tıp Tarihi, Dişçilik Tarihi, Hasta Odası, Hemşirelik Tarihi, Gevher Nesibe Tıp Tarihi Hekimleri, Kayseri ve Civarı Şifalı Sular, Son Asır Türk Hekimleri, Eczacılık Tarihi ve Haç Hazırlama, Akşam Nakahat Eyvanı, Hasta Muayene Yeri, Ameliyathane ve Cerrahi Aletler, Türk Tıbbında Gelişim, Tıp tarihi Araştırma Enstitüsü, Sabah Nekahat Eyvanı, Akıl Hastanesi Ruh Hastalıkları Psikiyatri Koğuşları bölümleri bulunmaktadır¹².

Resim 2. Gevher Nesibe Şifahanesi

Edirne'de Tunca Nehri kıyısındaki II. Bayezid tarafından inşa ettirilen ve temel amacı Edirne'yi bir hastaneye (darüşşifa) kavuşturmak olan külliye'nin (Resim 3), cami dışındaki diğer birimleri 1984 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Trakya Üniversitesine devredilmiş ve darüşşifa bölümü üniversitece düzenlenerek Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ruh Hastaları Redaptasyon Derneğinin de

katkılarıyla müzeye dönüştürülmüştür. Sağlık Müzesi Avrupa'da geçtiğimiz yıllarda "Yılın Müzesi" ödülünü almıştır. II. Bayezid Külliyesindeki Sağlık Müzesinde eski tıp aletleri ile tıp eserleri, Edirne hakkında önemli eserler veren, araştırmalar gerçekleştiren Dr. Rıfat Osman, Prof. Dr. Süheyl Ünver odaları vardır. Ruh Hastalıkları Redaptasyon Derneğince düzenlenerek 30 Haziran 2000 günü açılan ana bölümdeki ruh hastalıkları ve tedavilerinin mankenlerle anlatıldığı birimler büyük ilgi görmektedir. Darüşşifa'da döneminde hastalara musiki konserleri verildiği kaynaklarda belirtilmektedir¹².

Resim 3. Bayezid Külliyesi

Gülhane Askeri Tıp Akademisi Tıp Tarihi Müzesi'nin modern anlamda ilk açılışı 4 Mart 1988 tarihlidir. Alanı ve içeriği genişletilen müze, 1998 yılında şimdiki son haline ulaşmıştır (Resim 4)¹³.

Bursa, Sağlık Müzesi, Ali Osman Sönmez Onkoloji Hastanesi bünyesinde 2006 yılında ziyarete açılmıştır. Muradiye Medresesi'nde bulunan Döner Ocak Kanseri Erken Tanı ve Araştırma Merkezinin içinde yer aldığı tarihi binada tıbbi aletleri ve malzemeleri sergileyerek hizmet vermektedir. Edirne'deki Sağlık Müzesinin ardından ülkemizin ikinci sağlık müzesidir⁹.

Resim 4. GATA Tıp Tarihi Müzesi, Şehit Sağlık Subayları Anıtı

Akademik anlamda bir üniversitenin bütün koşullar altında hizmet sunabildiğinde, yalnızca yetiştirmeyi değil eğitimi ve geliştirmeyi ön plana

alabildiğinde, gelişmeleri dikkatle izleyebildiğinde, uygarlık ve kalite standartlarını yakalayabildiğinde evrensel bir üniversite olduğu söylenebilir. İnsanların hem gelişimini hem bu gelişimin devamını sağlamak için kültürel aktarım ve yeniden üretim dışında başka bir yol yoktur. Bu bağlamda üniversiteler, akademik ortamda yaşamın niteliğini geliştirici etkinliklerde bulunmalı, yeni bilgi ve teknolojilerinin kullanımına toplumu özendirmelidir^{14,15}. Yaşamın niteliğini geliştirici aktivitelerden birisi de eğitim özelliğine de sahip müzelerdir. Ülkemizde sayıları çok az olan tıp ve sağlık müzelerinin artmasının toplumun bilinçlenmesi ve gelişiminde önemli olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

1. Bennett T. The birth of the museum, history, theory. London: Politics, Routledge, 1995:58-88.
2. Atasoy, S. Türkiye'de müzecilik, cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi. Cilt VI, İstanbul: İletişim Yayınları; 1984:1458-1474.
3. Ozkasım H, Ogel S. Türkiye'de müzeciliğin gelişimi, 2005:96-102.
4. Saner T, Kızıltan Z. İstanbul Arkeoloji Müzeleri arşiv belgeleri (1970-2010). 1. baskı. İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları; 2011:9-40.
5. Kılıçkaya A. İstanbul müzeleri. 1.baskı. İstanbul. Uranus yayınevi; 2010:180-200.
6. Kızılyaprak ZA. Müzecilikte yeni yaklaşımlar, küreselleşme ve yerelleşme, üçüncü uluslar arası tarih kongresi. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2000:18-200.
7. Eyice S. Arkeoloji müzesi ve kurulu", tanzimat'tan cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi cilt VI, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985:1596-1603.
8. Pasinli A. Türkiye müzeleri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 2002:38-76.
9. Sargutan E. Selçuklularda tıp ve tıp kuruluşları. Vakıflar Dergisi, Sayı: XI, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1976:11:313-322.
10. Karamanhoğlu B, Kazancıgil R, Karlıkaya E, Gökçe N, Şengül E, Bilar E. Tıp medresesi medresetü'l- etıbbâ, İstanbul: Trakya Üniversitesi yayınları; 2008:25-97.
11. Cantay G. Anadolu selçuklu ve osmanlı darüşşifaları, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını; 1992:70-88.
12. Gürüz, K. Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim (tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri) Ankara: ÖSYM Yayınları; 2001:4.
13. Eskicumali A. Eğitim ve toplumsal değişim: Türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü, 1923-1946. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi 2003;19 (2):21-9.
14. Dölen E. Türkiye üniversite tarihi 5.özerk üniversite 1946-1981.1. baskı. İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları; 2010:250-305.
15. Dölen E. Türkiye üniversite tarihi 4. İstanbul Üniversitesi 1933-1946.1. baskı. İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları; 2010:784-835.

YAZIŞMA ADRESİ

*Doç. Dr. Fûruzan Kacar DÖGER
Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi ,
Patoloji AD, AYDIN, TÜRKİYE*

E-Posta : *fdoger@adu.edu.tr*

Geliş Tarihi : *04.08.2011*

Kabul Tarihi : *26.03.2012*